

Paradigm som förenar, splittrar eller förvirrar

av Bengt-Åke Wennberg och Monica Hane

Vi använde sommaren 2019 för att skriva åtta häften som sammanfattar våra erfarenheter av vad som krävs för att hantera ett samhälle och ett arbetsliv som numera kan klassificeras som ett ”nätverkssamhälle”. Häftena kretsar kring hur språk och samtal kan återskapa mening och stabilitet i en tillvaro som just nu befinner sig i ett skifte från det gamla till det nya. Vi skall i kommande bloggar försöka konkretisera de olika teman häftena behandlar. Vi börjar med begreppet ”paradigm” och paradigmskifte.

Ett viktigt tema i dagens skifte har blivit individers rättigheter. Man talar inte lika mycket om skyldigheter. Dessa tas för givna. De kommer med ”uppfostran”. Rättigheter och skyldigheter är emellertid varandras osvikliga följeslagare. Skyldigheter har i industrisamhället betraktats som lojaliteter till överheter, ägare, staten och lagarna eller som en fråga om att lyda auktoriteter på olika områden.

Därför kan många fransäga sig sitt eget ansvar för sina handlingar genom att skjuta ansvaret uppåt till en högre makt eller se sig som styrd av inre eller omedvetna drivkrafter som man inte har kontroll över. Därför tar man ofta till gammalmodiga eller oövertänkta ”uppfostringsmetoder” när samspelet med andra eller mellan andra inte fungerar som önskas. Därför lever gammaldags idéer om styrning och kontroll vidare.

Den typ av resonemang som då förs har sedan länge varit föråldrade. De senaste hundra årens stora samhällsförändringar har medfört att människans möjlighetsrum har ökat dramatiskt. Enkla och schematiska riktlinjer för handlandet duger sällan i de specifika och unika situationer som uppstår. Det personliga omdömet har fått allt större betydelse. Detta leder till en ökad medvetenhet om individens ansvar för sitt handlande samtidigt som det leder till behov av en ökad individualitet och självständighet av individen för att denne skall klara sig i livet. Som en direkt följd av detta kommer det att ställas krav på att människor ställs till svars för konsekvenserna av sitt handlande.

Men i frågan om hur detta skulle kunna ske och hur vi själva behöver förhålla oss i dessa frågor sviker oss samhällsdebatten. Detta är bara ett av många exempel på den omställning vi alla är med i. Alltså en omställning från ett gammalt tänkande till ett nytt.

Förhållningssättet att se några som de klokare som därmed har rätten och ansvaret att ”styra och ställa med de övriga” har nått vägs ände. Omfattande reformer, regleringar och omorganiseringar får bara marginella effekter – ibland till och med motriktade till de avsedda. Vi har då funnit det fruktbart att i samtal om konkreta samhälls- och samarbetsfrågor att se individers handlande styrs av ett val – ett eget ställningstagande. Att se handlandet som ett val motsäger inte förhållandet att individerna själva kan tycka sig sakna ett val, känna sig styrda av en makt eller ödet, alternativt ser sig agera omedvetet och spontant och intuitivt. Sakfrågan är att deras val, vad det än bygger på, får konsekvenser för deras samspel med oss och varandra. Vi ser formulerandet av detta ansvarstagande som centralt för att i samtal kunna lyfta fram den omställning som nu sker.

Det är samtalet om handlandet och om hur det hänger samman med hur det skeende som skapas skulle kunna ändra riktning som blivit förvirrat. Vi har, för att reda i frågan, lyft fram ett begrepp ”paradigm” som är myntat av fysikern och vetenskapshistorikern Thomas Samuel Kuhn. Han använder begreppet främst för att förstå och beskriva samarbetet mellan naturvetenskapliga forskare

och för att illustrera de skiften som uppstått inom naturvetenskapen. Kuhn talar om ”vetenskapliga revolutioner”. Vi har funnit att hans beskrivningar av paradigm och paradigmskiften är användbara för att också bättre förstå och beskriva liknande skiften i resonemang om organisering och samverkan i olika möten såväl som i samhällsdebatten.

Det paradigm Kuhn beskriver betecknar en förebild, ett idealexempel eller mönster för den mänskliga samverkan han finner mellan forskare. När flera individer anpassar sig till och följer ett sådant mönster bildar de en social gemenskap. Genom att individerna följer samma paradigm blir deras handlande begripligt för varandra. De kan då inom ramen för paradigmets anpassa sig till varandra, utveckla nya kunskaper om sin verklighet samt förutse varandras agerande.

Olika grupperingar kan anpassa sig till olika paradigm inom var sina olika specialiteter. Men dessa olika paradigm kan också vara förenliga och bilda ett övergripande paradigm som gäller vetenskapen över huvud. Kuhn visar i sina studier av det vetenskapliga arbetet att i tider då en sådan förenlighet inte kan skapas så uppstår aggressivitet, konflikter och motsättningar mellan individer och grupper. Det blir då angeläget att vinna över och kontrollera varandra.

Kuhn visar att om och när kunskapen om de frågor man studerar fördjupas, så kan existerande paradigm visa sig vara föråldrade. Att följa paradigmets medför då att man genom att agera i enlighet med paradigmets inte uppnår vad man hoppats kunna uppnå. Det arbete man gör blir meningslöst och utan värde då det inte synkroniseras med de andras och med vad man redan vet. Kraven på kontroll från de som dominerar gemenskapen ökar, vilket förvärrar situationen.

Vi hävdar att vi som samhällsvarelser står mitt i liknande paradigmskiften som Kuhn beskriver. Under de senaste hundra åren har våra kunskaper om naturen vidgats enormt, vår teknik har nått fantastiska höjder och våra erfarenheter av sociala skeenden har på gott och ont gjort oss mer uppmärksamma på människans roll i världen och hennes inflytande på sin situation.

I och genom denna utökade erfarenhet och kunskap har vår syn på oss själva och människans roll förändrats. De paradigm som tidigare var självklara och höll oss samman är inte längre det. De gamla paradigmerna från industrisamhället har förlorat sin kraft. Innehållet i de åtta häften vi producerat i sommar hoppas

vi kan vara till nytta för att bidra till att det blir möjligt att gemensamt skapa nya paradigmer som är bättre ägnade för vår tid.

Länkar för vidare läsning

En blogg som denna blir med nödvändighet kort och översiktlig och kan väcka många frågor. Vi har därför beslutat att arbeta med ”lager på lager”. Vi har gjort en mer detaljerad beskrivning av hur begreppet paradigmer kommit att präglade våra åtta häften. Du kan ladda ner denna här:

<https://samarbetsdynamik.se/Filerpdf/Webbsida/Paradigm1908291.pdf>

Självklart får Du ännu mer information genom att ta del av häftet ”Paradigm-skiftet – dess natur och konsekvenser”. Detta kan laddas ner på:

<https://www.samarbetsdynamik.se/Filerpdf/Rapporter/Paradigmfullfinal.pdf>

Kolla också vår hemsida www.samarbetsdynamik.se och vår övergripande information om häftena på:

<https://prezi.com/view/O7XLHibvmMfs12bR6Gpb/>

Referenser

Kuhn TS (1970): The Structure of Scientific Revolutions. Chicago: University of Chicago Press.

Frey CB (2019): The Technology Trap - Capital, Labor, and Power in the Age of Automation. Princeton: Princeton Press.

Harari YN (2015) Homo Deus – A Brief History of Tomorrow. Delhi: Penguin.